

Bileam en het gevaar van geld en macht

'Religie' is in, maar ontaardt helaas vaak in big business. De 'godsdienst' wordt dan gezien als financieel gewin in plaats van als dienstbaarheid. Geld, macht en populariteit zijn grote verleidingen. Dit zien we al bij de 'profeet' Bileam die 'religie' gebruikte voor eigen winstbejag.

Bileam is voor veel kerkgangers geen onbekende uit de Bijbel. Zijn verhaal keert regelmatig terug in de zondagsklas. Tegelijk is zijn personage complex, omdat hij zich kenmerkt door zowel positieve als negatieve eigenschappen.¹ Ondanks dat God Bileam gebruikte om waarachtige orakels over Israël uit te spreken, was hij geen profeet in de Bijbelse betekenis van het woord. Hij was een occulte waarzegger en valse profeet die graag op geld uit was. Toen dat laatste hem in grote som werd aangeboden, greep hij zijn kans. Hij verkocht zichzelf aan de hoogst biedende, ongeacht wat God erover te zeggen had. Deze dwalende en hebzuchtige levenswandel hield Gods Geest echter niet tegen om zijn stem te gebruiken voor de verkondiging van de waarheid (Num.24:2). Hoewel Bileam er tegenover anderen een verborgen agenda op nahield, was die agenda voor God

niet verborgen. In de Bijbel is het oordeel over Bileam om die reden voortdurend negatief. Bileam is de man die zich door Balak laat omkopen om Israël te vervloeken (Num.22-24; 31:16; Joz.24:9; Deut.23:5; Neh.13:2). Hij is de man die zich maar al te graag laat betalen voor onrecht (2Pet.2:15) en die zich daarmee overgeeft aan bedrog (Jud.1:11). Bileam is daardoor verbonden met geniepigheid, hebberigheid en ontucht (vgl. Op.2:14). Alleen in Micha 6:3-5 ontbreekt een negatieve opmerking over Bileam.

Een profeet van Jahweh?

Hoewel de Bijbelschrijvers Bileam nergens 'profeet' noemen, stellen sommigen dat hij oorspronkelijk een profeet van God was. In zijn eerste woorden verwijst Bileam al naar Jahweh (Num.22:8). Tegenover de dienaren van Balak presenteert Bileam zich in datzelfde

Raymond R. Hausoul -

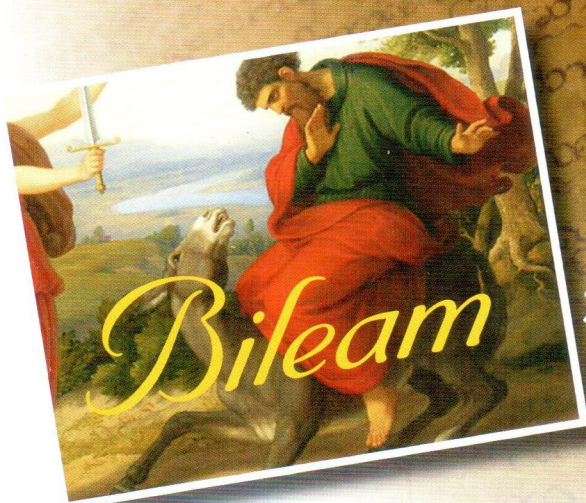
hoofdstuk als een man die onder het bevel van Jahweh staat. Hij typeert Jahweh hierbij als 'zijn God' (22:18). Ook Balak erkent deze relatie tussen Jahweh en Bileam en duidt de waarzegger aan als iemand die de stem van Jahweh verstaat en ook in relatie staat met Hem (23:17; 24:11). William Albright stelde zodoende dat Bileam aanvankelijk een Jahwist was die later meeheulde met het vijandelijke Midjan in een samenzwering tegen Israël.² Als heidens 'waarzegger' (Joz.13:22) raakt hij betrokken in een complot tegen het volk Israël (Num.22-24). Daarin constateert hij keer-op-keer dat zonder Jahwehs toestemming een complot tegen Israël niet mogelijk is (Num.22:8,13,19; 23:12,25; 24:13). Bileam is de man die door omkoperij van Balak Israël probeert te vervloeken maar blijkt ook een man te zijn die ervoor kiest om Jahweh in zijn bezweringen te vermelden (Num. 23:8,21; 24:6). Dit is een bekende vorm van syncretisme. In het heidendom stelde men immers dat een mens de goden kon beïnvloeden. Dat denken was ook aanwezig bij Bileam. Hij hoopte in de naam van Jahweh de vijanden van Moab te kunnen vervloeken.

Bileams woonplaats en achtergrond

Over de plaats waar Bileam verbleef toen Balak hem liet roepen heerst onduidelijkheid in de handschriften. Terwijl het Hebreeuws 'Petor, bij de rivier' leest, heeft de Septuaginta 'Tatoera, boven de rivier'. Deut.23:4 lokaliseert Petor heel algemeen in Mesopotamië, maar Num.23:7 wijst concreter op Aram als verblijfslocatie. Het is mogelijk dat ook Assyrische bronnen op deze stad wijzen als ze spreken over de plaats Pitru (Tell el-Ahmar) aan de westelijke kant van de Eufraat, ten zuiden van Karkemis. De rivier in Num.22:5 verwijst dan naar de Eufraat (NBV,

GNB, HSV, WV). Moeilijkheid hierbij is (1) dat de afstand van zeshonderd kilometer van Pitru naar Moab te ver lijkt om af te leggen met één ezel en twee dienaren (22:22), en (2) dat Pitru verder nergens anders in de geschiedenis geassocieerd wordt met Petor. Michael Barre interpreteert *petôr* zodoende niet als plaatsnaam, maar als een Aramese term voor 'waarzegger' of 'droomduider' (vgl. *pātar* in Gen.40:8; 41:13).³ Aansluiting voor die verklaring vindt hij in Joz.13:22: 'Bovendien hadden de Israëlieten de waarzegger Bileam, de zoon van Beor, gedood' en in het feit dat enkel in Numeri 22:5 Bileam verbonden is met het begrip *petôr* (vgl. 24:4,16). Hoewel deze interpretatie aantrekkelijk is, sluit ze moeilijk aan bij het vervolg: 'bij de rivier, naar het land van zijn volksgenoten'. Juist deze toevoegingen lijken er sterk op te wijzen dat Petor toch moet worden opgevat als een geografische plaats – al blijft de locatie ervan onbekend.

Het is vanwege de onbekendheid van de plaats Petor mogelijk dat de auteur aan zijn geografische gegevens bewust nog het sociale gegeven toevoegt, dat het gaat om 'het land van zijn landgenoten'. De vraag is echter of het daarbij om Balaks of Bileams landgenoten gaat? In het geval van Balak gaat het om Moabieten die in Petor wonen. Maar omdat de schrijver zich vooral op Bileam richt, lijkt het eerder om hem te gaan. In dat geval kan het om een ander volk gaan. In het verleden dachten uitleggers hierbij aan het volk Edom, vanwege een mogelijke parallel tussen Bileam, de zoon van Beor (Num.22:5), en Bela, de zoon van Beor en koning van Edom (Gen.36:32). Dat het hierbij om dezelfde personen gaat, lijkt onwaarschijnlijk. Sommige handschriften spreken in Num.22:5 over het volk Ammon (SP, Vg, Syr). In die

zoon van Beor

context verwijst de rivier niet naar de Eufraat, maar naar de Jabbok in Ammon. Dat gegeven past zowel bij de archeologische gegevens die gevonden werden in Deir 'Alla (zie beneden) als bij de medeverantwoordelijkheid van Ammon voor Bileams daden (Deut.23:3-5). Nadeel van deze oplossing is wel dat we het begrip 'Mesopotamië' in Deut.32:5 erg ruim moeten nemen en dat Bileam zelf in Num.23:7 te kennen geeft dat Balak hem liet roepen uit Aram / Syrië. De plaats Petor blijft hierdoor onduidelijk. Ook over het verdere leven van Bileam zwijgt de Bijbel. Naast de confrontaties met Bileam aan de vooravond van de intocht in het beloofde land, verneemt de lezer enkel nog dat Bileam sneuvelde tijdens de verovering van Kanaän, toen het volk Israël de koningen van Midjan aanviel (Num.31:8; Joz.13:22).

Bileam en de muurtekst bij Deir 'Alla

Verbonden met het onderzoek naar de waarzegger Bileam, is ook het archeologische onderzoek in Deir 'Alla. Archeologen ontdekten vanaf 1967 bij Deir 'Alla, een plaats ten noorden van de rivier de Jabbok in Jordanië, een honderd meter lang gebouw dat een religieus karakter droeg. In 1967 kwamen er stukken pleisterkalk van de binnenmuur aan het licht waarop teksten stonden die met zwarte en rode inkt op de muur waren geschreven. Door aardbevingen waren sommige stukken losgeraakt van de muur, terwijl

andere stukken nog aan de stenen vastzaten. Vanuit deze brokstukken probeerden de onderzoekers Jacob Hoftijzer en Gerrit van der Kooij, de teksten zo goed mogelijk te reconstrueren.⁴ De taal waarin deze geschreven waren, bleek een Aramees-Kanaänitisch dialect te zijn. De teksten zelf waren erg fragmentarisch en konden worden verdeeld in vijftien verschillende tekstgedeeltes. De eerste twee van die tekstfragmenten bevatten de meeste informatie. Aan het begin van het eerste tekstfragment verschijnt de naam van Bileam. Dit tekstfragment is complex te ontcijferen en onderwerp van discussie onder geleerden. Baruch Levine vertaalt de tekst in *Context of Scripture* als volgt:⁵ "Tegenslagen uit *Bileam's Boek*, zoon van Beor. Een man die goden zag was hij. De goden kwamen 's nachts bij hem en onthulden hem een uitspraak van El. Zij zeiden tegen Bileam, de zoon van Beor: "Zo zal het gebeuren, met geen overleven, niemand zag [hetgeen] wat jij hoorde!" Bileam stond 's morgens op. Hij riep [de leiders] tot zich, vastte twee dagen en weende bitter. Toen arriveerden zijn vrouwelingen bij hem. Zij zeiden tot Bileam, zoon van Peor: "Waarom vast je, waarom ween je?" Toen zei hij tot hen: "Ga zitten, ik vertel jullie wat de Saddayin-goden planden. Ga, zie de daden van de goden!" "De goden zijn vergaderd en de Saddayin organiseerden een bijeenkomst. Ze zeiden tegen [de god] Sagar: 'Sluit de hemel met een dichte wolk'"

De muurtekst spreekt over een zekere Bileam, de zoon van Beor, die volgens de bovengenoemde tekstconstructie van Levine invloed in zijn gebied had en 's nachts openbaringen van *šadday*-goden ontving. Bijna alle uitleggers stellen dat deze Bileam dezelfde is als de Bijbelse Bileam. Opvallend hierbij zijn ook de parallellen tussen het tekstfragment en de gegevens in Numeri 22:13,20,21. Wel is er forse discussie over de exacte datering van de tekst. Deze variëren van de achtste tot de vierde eeuw voor Christus. De tekststijl laat daarbij de mogelijkheid dat de tekst zelf nog ouder is. Het zou dan gaan om een afschrift van vroegere teksten die worden aangeduid als *Bileam's Boek*. Ook de schrijver van Num.22-24 heeft op die wijze voor de inhoud van zijn eigen tekst mogelijk gebruik gemaakt van een schriftelijke bron (vgl. Num.31:8). Dat ligt meer voor de hand dan de veronderstelling dat de koning of vorsten van Moab deze gegevens bewaarden. Wat er gebeurde ging immers radicaal in tegen het verlangen van de Moabitische koning (Num. 23:11,25; 24:10-11).

In elk geval laten deze vondsten zien dat Bileam een brede reputatie genoot. Dit blijkt ook hieruit dat Balak Bileam een grote som geld aanbiedt. In hoeverre Israël zich de aanvallen van deze waarzegger bewust was, blijft onduidelijk. In elk geval laat het verhaal van Bileam zien dat ook de oudtestamentische rechtvaardige niet enkel strijd voerde tegen mensen van vlees en bloed, maar tevens tegen de machten van het kwaad (vgl. Ef.6:10).

Bileam in het Nieuwe Testament

Ook het Nieuwe Testament vermeldt Bileam nog enkele keren. Tot drie keer toe wordt het kwaad in relatie gebracht met zijn persoon. Er is sprake van de weg van Bileam (2Pet.2:15-16), de leugen van Bileam (Jud.1:11) en de leer van Bileam (Op.2:14). In de eerste twee teksten gebruiken de schrijvers Bileam als voorbeeld voor iemand die geld ontvangt voor slechte doeleinden (vgl. Num.24:11). In Openbaring typeert de schrijver Bileam als iemand die het volk in een seksuele immoraliteit brengt (vgl. Num.25:6-8; 31:15-16). Het voedsel dat geofferd is aan de

afgoden, verwijst daarbij terug naar de offers die Bileam op de hoogten bracht (Num.25:2; Ps.106:28). Petrus waarschuwt in zijn tweede brief voor de valse leraren die de kerk insluipen en de mensen misleiden uit zelfzucht. Christenen dienen hiervoor te waken! Ook dienen zij het syncretisme te vermijden, waarin men God gelijk stelt aan de afgoden en Gods waarheid vermengt met de leugen. Juist de valse leraren die Petrus vermeldt, wandelen in de voetstappen van Bileam. Ondanks dat zij beseffen wat waar en goed is, leven zij losbandig en misleiden zij anderen in hun immoraliteit.

Een oproep voor vandaag!

Dat het Nieuwe Testament de persoon van Bileam nog niet vergeten is en opnieuw als negatief voorbeeld vermeldt, toont ook hoe serieus het gevaar is voor ons christenen te vallen in de strikken waarin deze dwaalprofeet terecht kwam. Het toont dat hoewel Israël de profeet eeuwen geleden doodde, het niet de leugens kon uitroeien die deze man kenmerkten. Bileams houding zou nog vaker in de geschiedenis een gevaar zijn voor het Godsvolk. De valstricken die hem grepen proberen ook menig nieuwtestamenteisch gelovige vandaag in de macht te krijgen.

De kernleer van Bileam bestond uiteindelijk in de leugen dat het de gelovigen toegeestaan is om twee heren te dienen. Zij die zo denken vergeten de speciale plaats en missie van de kerk als Gods volk op aarde. In plaats van heiliging promoten zij assimilatie. Het is van belang andersdenkenden en hun ideeën te respecteren. Maar vanuit Gods perspectief ontdekken we juist bij Bileam dat dit niet mag leiden tot het aanvaarden en omarmen van andere 'waarheden'. Omdat Israël het syncretisme van Bileam volgde en voor het eerst in zijn geschiedenis Baäl aanbad, riep het Gods toorn over zich af. Het volk dat geroepen was om de afgodsaltaren in het land te verwijderen, werd misleid en begon zelf afgodsaltaren te bouwen in de velden van Moab! Israël kreeg door toedoen van Bileam een verdeeld, afvallig en onverschillig hart tegenover de ware God.

Hoe leven wij als christenen vandaag? Bileam sprak soms het woord Gods, maar gehoorzaamde niet aan de God van het woord. Bileams liefde voor geld bepaalde zijn leven zodat hij er alles voor deed om rijkdom te bemachtigen. Petrus en Judas roepen de gelovigen op om niet in de valstrikken van Bileam te vallen.

Bileam roept met zijn negatieve voorbeeld zowel Israël als de kerk op om te waken voor de verleiding van macht en geld.

Noten

- 1 Mark W. Chavalas, "Balaam," in *Dictionary of the Old Testament, Pentateuch*, red. T.D. Alexander en D.W. Baker (Downers Grove: InterVarsity, 2005), 76.
- 2 William F. Albright, "The oracles of Balaam," *Journal of Biblical Literature* 63, no. 3 (1944) 233.
- 3 Michael L. Barre, "The Portrait of Balaam in Numbers 22-24," *Interpretation* 51, no. 3 (1997) 256.
- 4 Jacob Hoftijzer en Gerrit van der Kooij, *Aramaic Texts from Deir 'Alla, Documenta et monumenta Orientis antiqui* 19 (Leiden: Brill, 1976).
- 5 Baruch A. Levine, "Deir 'Alla: The Deir 'Alla Plaster Inscriptions", in *The Context of Scripture: Archival Documents from the Biblical World*, red. William W. Hallo en K. Lawson Younger, vol. 2 (Leiden: Brill, 2002), 142.

advertentie

MARTURIA

E-magazine over de betekenis van de Vroege Kerk voor vandaag

Marturia

e-magazine over de Vroege Kerk

Marturia is een gratis te verkrijgen e-magazine en heeft als doelstelling te getuigen van het christendom van de eerste eeuwen, in het bijzonder dat van de tweede eeuw, tot inspiratie van de Kerk van vandaag.

Meld u aan op www.marturia.info voor de digitale nieuwsbrief en u ontvangt voortaan gratis per e-mail de nieuwste editie.

'Bidden in de Vroege Kerk'

Verschijnt medio december

Een uitgave van de Evangelische Theologische Academie - www.eta.nl